

УДК 378:78.09.087.68

Liudmyla Vasylevska-Skupa (0000-0002-1215-0351)-ORC orcid. org

*Л.П.Василевська-Скупа, канд.. пед. наук, доцент, Вінницький педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського*

### **Дидактичні принципи художньо-педагогічного спілкування майбутніх учителів музичного мистецтва**

В науковій статті розглядаються дидактичні принципи та підходи необхідні для організації художньо-педагогічного спілкування в системі високоякісної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Актуальність такого завдання підвищується у зв'язку з переходом до нових стандартів навчання відповідно до міжнародних вимог, що передбачають методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток творчої особистості студента, формування його професійних компетентностей та майстерності художньо-педагогічного спілкування. Метою такого спілкування є — залучити учнів до цінностей музичного мистецтва, надати їм можливість засвоїти культурні надбання людства. Тому вчитель має налаштувати вихованців на художнє спілкування, тобто інтелектуально-творчий діалог з автором та героями музичних творів та на міжкультурне педагогічне спілкування вчителя з вихованцями. Результативність такого спілкування впливає на розвиток музично-естетичної культури, художнього смаку школярів, формування їх особистісних якостей та національної самосвідомості.

Так, в галузі вокально-хорової підготовки забезпечення зразків художньо-педагогічного спілкування базується на таких дидактичних принципах: єдності художнього, технічного та комунікативного розвитку (опанування студентами знань з фахової майстерності для використання їх як комунікативних засобів впливу в процесі спілкування з музичним мистецтвом); послідовності в навчанні (послідовне оволодіння вокально-технічною та диригентською майстерністю); урахуванні безпосередніх емоційних вражень в процесі сприйняття конкретно-чуттєвого змісту музичного образу; індивідуального підходу до потенційних можливостей студентів (урахування особливостей їхнього мислення під час індивідуальних занять, музично-естетичної освіченості); діалогічної взаємодії викладачів і студентів.

**Ключові слова:** майбутній вчитель музичного мистецтва, художньо-педагогічне спілкування, дидактичні принципи, вокально-хорова підготовка

### **Дидактические принципы художественно -педагогического общения будущих учителей музыкального искусства**

В научной статье рассматриваются дидактические принципы художественно -педагогического общения в системе профессиональной подготовки будущих учителей музыкального искусства. Цель такого общения-приобщить учеников к ценностям искусства, дать им возможность освоить лучшее культурное наследие человечества. Учитель должен приобщить воспитанников к творческому общению, то есть к интеллектуально-творческому диалогу с автором музыкального произведения и к педагогическому общению с учениками. Результат такого общения влияет на развитие музыкальной и эстетической культуры учеников, на их художественный вкус, формирование их личностных качеств и национального сознания. Так, в области вокально-хоровой подготовки художественно - педагогическое общение можно организовать при помощи таких дидактических принципов (единства художественного, технического и коммуникативного развития, последовательности в обучении, индивидуального подхода к возможностям студентов, диалогического общения преподавателей и студентов).

**Ключевые слова:** будущие учителя музыкального искусства, художественно -педагогическое общение, дидактические принципы, вокально-хоровая подготовка.

### **Didactic principles of pedagogical art communication of prospective teachers of musical art**

The scientific article discusses the didactic principles and approaches necessary for the organization of pedagogical art communication in the system of high-quality training of the prospective teachers of musical art. The urgency of this task increases in connection with the transition to new standards of training in accordance with international requirements. They involve a methodological reorientation of the learning process to develop the student's creative personality, formation of his/her professional competencies and the skills of artistic and pedagogical communication. The purpose of such communication is to attract students to the values of musical art and enable them to learn the cultural heritage of mankind. Therefore, the teacher has to set up students for artistic communication, that is, an intellectually-creative dialogue with the author and characters of musical works and stimulate communication between the teacher and the students. The effectiveness of such communication influences the development of musical and aesthetic culture, the artistic taste of schoolchildren, the formation of their personal qualities and national identity.

Thus, the provision of artistic and pedagogical communication samples in the field of vocal-choral training is based on such didactic principles: the unity of artistic, technical and communicative development (the mastery of knowledge of professional

skills for using them as communicative means of influence in the process of communicating with musical art); the sequence in the studying process (consistent acquisition of vocal-technical and conductor's skills); the consideration of direct emotional impressions in the process of perception of the specific sensory content of the musical image; an individual approach to the potential of students (taking into account the peculiarities of student's thinking during individual studies, musical and aesthetic education); dialogue between teachers and students.

**Key words:** prospective teacher of musical art, pedagogical art communication, didactic principles, vocal-choral preparation

**Постановка проблеми.** В умовах сучасного соціокультурного, духовного відродження нашої країни перед системою мистецької вищої освіти постає важливе завдання підготовки фахівців, спроможних здійснювати художньо-естетичний, культуротворчий розвиток підростаючого покоління. У цьому вічно важливому для суспільства процесі мистецтво, зокрема музичне має чималий виховний потенціал і сприятиме формуванню людини культури, з розвинутим почуттям національної самосвідомості, причетності до культури українського народу та відповідальності перед рідною державою. Саме майбутній вчитель музичного мистецтва має бути готовим залучати школярів до вітчизняних та світових культурних надбань людства. Актуальність такого завдання підвищується у зв'язку з переходом до нових стандартів навчання відповідно до міжнародних вимог, що передбачають методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток творчої особистості студента, формування його професійної компетентності та майстерності художньо-педагогічного спілкування.

**Аналіз попередніх досліджень.** Проблемам змісту освіти присвячували свої дослідження Ю.Бабанський, В.Безпалько, С.Гончаренко, Н.Ничкало; модернізації системи музично-педагогічної освіти: Г. Падалка, О. Ростовський, О.Рудницька, О. Щолокова; формуванні досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя музичного мистецтва: В. Орлов, І. Сипченко; методичні засади вокальної та диригентської підготовки: Т. Смирнова, Л. Василенко, О. Маруфенко. Разом з тим, важливим є питання розгляду методологічних принципів та підходів у дослідженні проблеми художньо-педагогічного спілкування в системі високоякісної підготовки педагогів-музикантів.

Тому метою статті є – розглянути дидактичні принципи художньо-педагогічного спілкування в системі вокально-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

## Виклад основного матеріалу

Враховуючи специфіку майбутньої діяльності вчителя музичного мистецтва, слід наголосити на важливості його підготовки до здійснення художньо-педагогічного спілкування засобами музики, метою якого є — залучити учня до цінностей музичного мистецтва, надати можливість вихованцям засвоїти культурні надбання людства. Тому вчитель має налаштувати учнів на художнє спілкування, тобто інтелектуально-творчий діалог з автором та героями музичних творів та на міжсуб'єктне педагогічне спілкування вчителя з вихованцями. Результативність такого спілкування впливає на розвиток національної свідомості, художнього смаку, особистісних якостей, музично-естетичної культури школярів.

Відомо, що в умовах навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах особливе місце належить вокально-хоровій діяльності. Адже в сучасній школі улюбленим, доступним видом виконавської діяльності є сольний, хоровий і ансамблевий спів. Дослідники визначають специфічні особливості спілкування засобами вокально-хорової музики. Так, на думку британського педагога-музиканта Грехема Велча, вокальне звучання — це одне з проявів людяності. Дослідник стверджує: «У межах широкого ряду людських звуків є два сузір'я — мова і спів, які мають суттєве соціокультурне значення. Актуальність цих категорій полягає в тому, що завдяки їм людство передає свій культурний досвід прийдешнім поколінням» [8, с.239].

Разом з тим, майстерність художньо-педагогічного спілкування вчителя музичного мистецтва в процесі здійснення вокально-хорової діяльності потребує спеціальної копінткої підготовки. Адже «хор — це досить складний організм, зазначає Г. Струве, створення якого та розвиток вимагають колосальної енергії, знань, умінь керівника. Навколо кожного хорового колективу утворюється магнітне поле впливу на сучасних та майбутніх любителів музики в своїй школі та за її межами» [7, с.3]. Відповідно до цього висувуються певні вимоги до організації художньо-педагогічного спілкування вчителем музичного мистецтва. По-перше, це не просто передача учням мистецької інформації про музичний твір чи особливості його виконання. По-друге, воно також не зводиться і до формального обміну цією інформацією. Художньо-педагогічне спілкування передбачає процес вироблення нової інформації, загальної для тих, хто спілкується, такої, що породжує їх духовну спільність або підсилює ступінь цієї спільності. Учасники спілкування завжди виступають активними і вільними партнерами, котрі відкривають один одному свою справжню сутність [5, с.161]. Також у процесі художньо-педагогічного спілкування відбувається прямий і зворотний зв'язок, тобто кожне повідомлення розраховане на його інтерпретацію співрозмовником (будь-то

автор твору і реципієнт — учитель, автор твору і реципієнт — учень або вчитель — учень), і повернення його в збагаченому, інтерпретованому вигляді для подальшої аналогічної обробки [5, с.44].

Розглядаючи комунікативні функції мистецтва, М. Каган писав, що функціональний підхід до нього, тобто як воно «працює», як задовольняє соціальні потреби, що його породили, слід розширити поняттям «педагогічна функціональність», яка обумовлює взаємодію «педагог-студент». На його думку, ставлення до іншого суб'єкта на матеріальному рівні виступає як практичне, а на інформаційному — як духовне спілкування, мета якого не передача іншому того, що ти знаєш, а він ще не знає, а спільне опрацювання узагальнених уявлень, понять, установок, поглядів, ідеалів, тобто досягнення спільними зусиллями духовної спільності» [1, с.15].

В зв'язку з цим, слід розглянути методологічні та дидактичні принципи художньо-педагогічного спілкування майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокально-хорової підготовки.

Відомо, що методологія є «системою принципів і способів організації й побудови теоретичної та практичної діяльності», «вченням про принципи побудови, форми і способи науково-дослідної діяльності» [3, с.163]. Слід зазначити, що поняття «принцип» (від лат. *prīncipium*- основа, начало) визначає вихідне положення наукової теорії, що виконує функцію обґрунтування її змісту та визначає напрям і спосіб вивчення предмета дослідження» [4, с. 175].

Предметом нашого дослідження є принципи художньо-педагогічного спілкування в процесі вокально-хорової підготовки, яка охоплює наступні навчальні дисципліни (постановку голосу, хорове диригування, хоровий клас, методику вокальної роботи, хорознавство, хорове аранжування, читку хорових партитур).

Тому інноваційним підходом в галузі вокально-хорової підготовки є забезпечення зразків художньо-педагогічного спілкування, котре базується на таких дидактичних принципах:

- *принцип єдності художнього, технічного та комунікативного розвитку* забезпечує опанування студентами знань з фахової майстерності (володіння співацьким голосом, диригентськими жестами, мімікою, пантомімікою) з метою використання їх як комунікативних засобів впливу на виконавців у процесі спілкування з музичним мистецтвом, а не як кінцеву мету навчання;
- *принцип послідовності* визначає послідовне оволодіння вокально-технічною майстерністю, необхідною для здійснення художньо-педагогічного спілкування. Зокрема, суттєвим чинником для

майстерного володіння співацьким голосом є послідовне опанування опорним диханням, м'язовою свободою, звукоутворенням у високій співацькій позиції, чіткою дикцією. Особливого значення набуває послідовність в опануванні диригентських жестів, міміки і пантоміміки тощо;

- *принцип урахування безпосередніх емоційних вражень*, котрі виникають у процесі сприйняття конкретно-чуттєвого змісту музичного образу і стають основою повноцінного процесу оволодіння мистецьким твором, а також впливають на розвиток інтегральних особистісних якостей майбутнього вчителя (емпатії, рефлексії, ідентифікації) [1, с.114-116];

- *принцип індивідуального підходу до потенційних можливостей студентів*, що дозволяє в процесі індивідуальних занять з вокалу, хорового диригування враховувати неповторну особливість студентів, індивідуальність їхнього мислення під час спілкування з музичним мистецтвом, рівень музично-естетичної освіченості, особливості голосового й диригентського апарату. Такий підхід використовується з метою виявлення індивідуальних фізіологічних і психологічних особливостей студентів для доцільного підбору репертуару. На думку О.Отич, «індивідуальність взаємодії з мистецтвом зумовлює необхідність розробки та впровадження індивідуальних програм професійного розвитку та саморозвитку студентів засобами мистецтва, індивідуальних стратегій творчого професійного саморозвитку, індивідуальних освітніх траєкторій тощо, які створюють сприятливі передумови для активного і самостійного прояву їхньої творчої активності та самостійності, розвитку їхніх творчих, мистецьких та педагогічних здібностей та задатків [4, с.140]» ;

- *принцип системності* розглядається у використанні міжпредметних зв'язків навчального процесу. Так, у процесі професійної підготовки необхідно використовувати потенціал музикознавчих та теоретичних дисциплін з метою опанування професійної термінології, мовленнєвого впливу, орієнтації у спілкуванні з учнями;

- *принцип самоорганізації*, який орієнтує систему вокально-хорової підготовки на комунікативну рефлексію, зумовлену її внутрішньою активністю, прагненням до саморозвитку, самовдосконалення. Принципи системності і самоорганізації сприяють індивідуальному зростанню студентів, а також вимагають такої побудови педагогічного процесу, який має стимулювати підвищення творчої активності студента-музиканта під час сприйняття музичного твору [6, с.140];

- *принцип соціалізації* визначає засвоєння соціальних аспектів досвіду вчителя музики, усвідомлення його ролі транслятора культурних цінностей у процесі вокально-хорової діяльності як диригента і співака. На професійне та

соціальне становлення студентів впливає взаємодія з викладачами, котра слугує зразком моральних відносин між людьми та спрямованості на активне включення в життя суспільства. Це участь у різноманітній виконавській практиці у межах вишу і під час педагогічної практики в школі [1, с.116].

На думку Т.Смирнової, соціалізація і самоактуалізація студентів, майбутніх диригентів хору, відбувається за допомогою зв'язків зі співаками-хористами та слухачами і проявляється в умінні не тільки професійно спілкуватися і встановлювати педагогічний контакт, але й бути референтним лідером групи хористів, організатором хорового колективу, здатним до продуктивної виконавської діяльності [6, с. 141];

*принцип діалогічної взаємодії викладачів і студентів* на засадах демократизації, гуманізації — необхідна умова для організації навчально-виховного процесу, з погляду на позиції суб'єкт-суб'єктних, особистісно-рівноправних відносин та створення сприятливих умов для співпраці. Педагогіка вищої музично-педагогічної школи традиційно розглядає спілкування викладача і студентів з позицій інформаційно-комунікативного підходу, який ґрунтується на засадах «одностороннього» руху музичної інформації. Тобто, педагог повідомляє студентові відомості про твір мистецтва, не звертаючи уваги на його погляди, почуття, ідеали. Правильний підхід полягає в тому, коли у такій взаємодії відбувається прямий і зворотний зв'язок. Отже, педагог, спрямовуючи до студента мистецьку інформацію, має враховувати його потреби, інтереси, установки, цінності, ступінь активності в сприйнятті музичного твору. Тому сучасні підходи передбачають організацію професійно-педагогічного спілкування на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів. Таким чином, особливої актуальності набуває забезпечення зразків комунікативної поведінки. «Такий підхід, — зазначає Т.Смирнова, — сприяє відходу від формалізму в навчанні та вихованні студентів». Автор, аналізуючи стан диригентсько-хорової освіти студентів музично-педагогічних факультетів, вказує на повільне впровадження діалогічних методів і форм у практику диригентсько-хорової освіти у педагогічних навчальних закладах, що призводить до панування авторитарних методів викладання, маніпулювання професійним і особистісним становленням студента. Натомість, творча взаємодія і співробітництво вимагають від викладачів постійного удосконалення їх педагогічного досвіду, поваги і довіри до студентів, визнання їх важливої ролі у процесі підготовки до виховання та управління шкільним хоровим колективом [6, с.115]. Духовне спілкування викладача та студента має відбуватись у створеному освітньому середовищі, тобто в умовах встановлення психологічного і педагогічного контактів, сприятливого психологічного клімату, безумовного прийняття один одного як

цінностей і рівноправності їх психологічних позицій, в умовах доброзичливості, взаємної поваги та готовності стати на позицію партнера.

Отже, впровадження в освітню практику нових дидактичних принципів, створення інформаційного середовища надає можливість підвищити якість підготовки студентів-музикантів, які мають здійснювати соціокультурну місію провідника у безмежному світі музичного мистецтва, залучаючи школярів до культурних надбань людства, мистецько-педагогічного діалогу, і на цій основі виховуючи в них естетичну культуру, ціннісні орієнтації, високі моральні якості, національну самосвідомість патріота рідної держави та толерантне ставлення до інших народів.

### **Література:**

1. Василевська-Скупа Л.П. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: [монографія] / Л. П. Василевська-Скупа. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. — 208 с.
2. Енциклопедія освіти Акад. пед. наук України; головний ред.. В.Г.Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. - 140с.
3. Кравцова Н.Е. Модернізація сучасної музично-педагогічної освіти: перспективи, потреби. // Професіоналізація у сфері публічного управління: контент професійного розвитку менеджерів освіти в умовах глобальних викликів та реформ; за заг. ред. С.К.Хаджирадової.- / Н.Е.Кравцова. - Миколаїв: Ємельянова Т.В. 2017.- ч. II.-С.111-128.
4. Краевский В.В. Общие основы педагогики: учебник / В.В.Краевский. — М.: Изд.центр «Академия», 2003. - 256.
5. Отич О.М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти: монографія за ред. І.А.Зязюна / О.М.Отич - Чернівці: Зелена Буковина, 2008.-440с.
6. Сипченко І.В. Формування досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя музики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / І.В. Сипченко. — К., 1997. — 191с.
7. Смірнова Т.А. Теоретичні і методичні засади диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах: дис. ... докт. пед.наук. 13.00.04 / Т.А.Смірнова. — К., 2004. — 340с.
8. Струве Г.А. Организация концертных выступлений детского хора. Работа с детским хором /. Струве: сборник статей ; Под ред. проф. В.Г.Соколова. — М.: Музыка, 1981. — С.45-49.
9. Швець І.Б. Удосконалення процесу фахової підготовки вчителів музичного мистецтва / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія,



теорія, досвід, проблеми: зб.наук.пр. / І.Б.Швець. - Київ-Вінниця, 2015.- Вип.43.-С.505-509.

10.Graham F. Welch Singing as communication. – Oxford University Press, 2005. – page 239-261.